

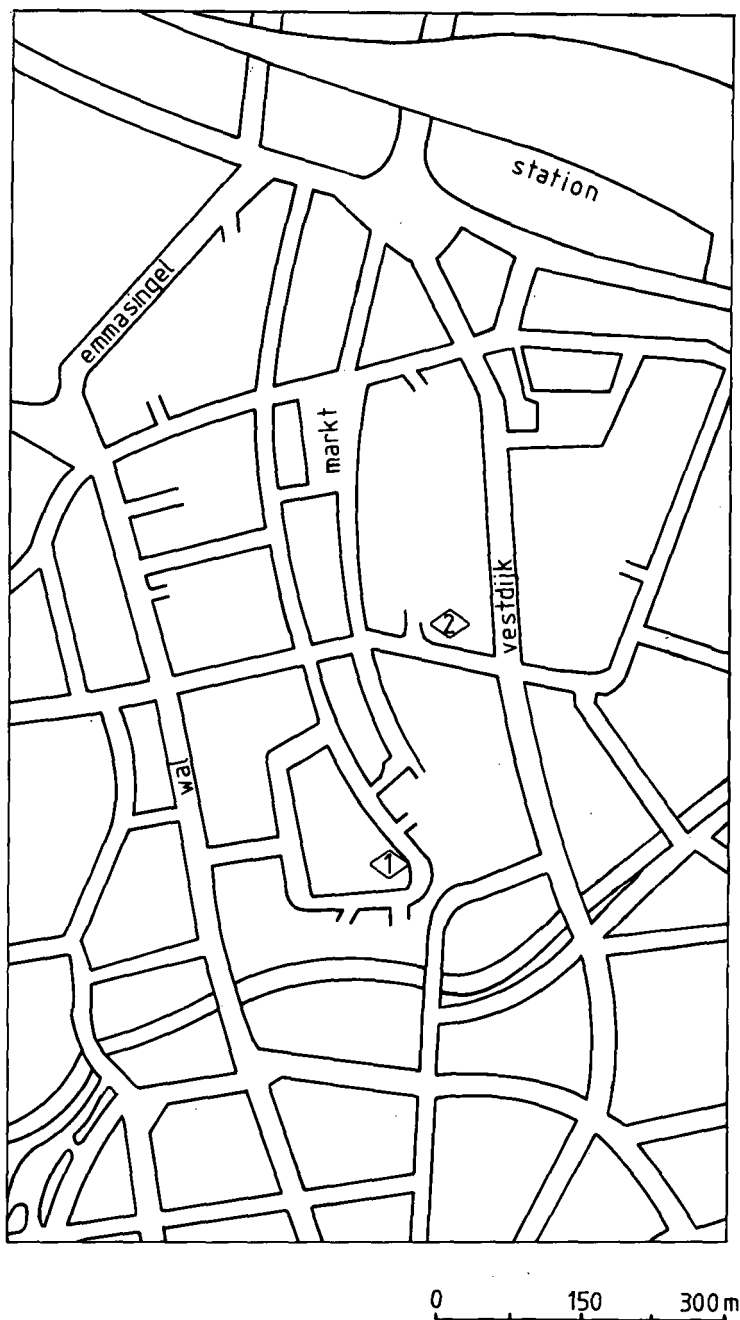
HET STRATUMSEIND DOORSNEDEN

ARNO VERHOEVEN

Een van de oudste huizen in de Eindhovense binnenstad bevond zich aan het Stratumseind nr 44 (afb. 1). Op de monumentenlijst staat dit pand omschreven als een 18de-eeuws dwarshuis met een oude inwendige houtconstructie. Afb. 2 toont de gevel met in- en uitgezwenkte contouren; de gevel is witgepleisterd en versierd met voegen en waterlijsten. Het zadeldak is belegd met oude Hollandse pannen. In 1986 werd dit pand geheel gerestaureerd. Dit kon echter niet geschieden zonder de oude bouw tot op de grond toe af te breken en opnieuw op te bouwen. Toen de bestaande bebouwing gesloopt was, ontdekten medewerkers van het streekarchief Zuid-Oost Brabant een in de bodem ingegraven pot. Het betreft een zogenaamde aspot waarin de as van de haard werd opgevangen. Tot in de 16de eeuw lag de haard zonder bescherming van een schouw en schoorsteen midden in het houten huis, of de haard was met een stenen achterwand tegen de muur van het huis geplaatst. De as werd ter voorkoming van brand bijeengeveegd in een pot welke men in de vloer had ingegraven. De pot was waarschijnlijk door ophogingslaag 2 gegraven (zie beneden) en zal niet ouder zijn dan de 16de eeuw. De restauratie-architect J. Vaessen leek het een goed idee bij het puinvrij maken van de ondergrond te letten op oude funderingsresten om beter geïnformeerd te raken over de bouwgeschiedenis van het pand. Vervolgens kon een profiel getrokken worden over de gehele lengte van het perceel, zodat ook de archeologie van dit oude stuk Eindhoven aan bod is gekomen. Schrijver dezes begeleidde het drie dagen durende onderzoek (2-4 juni 1986).

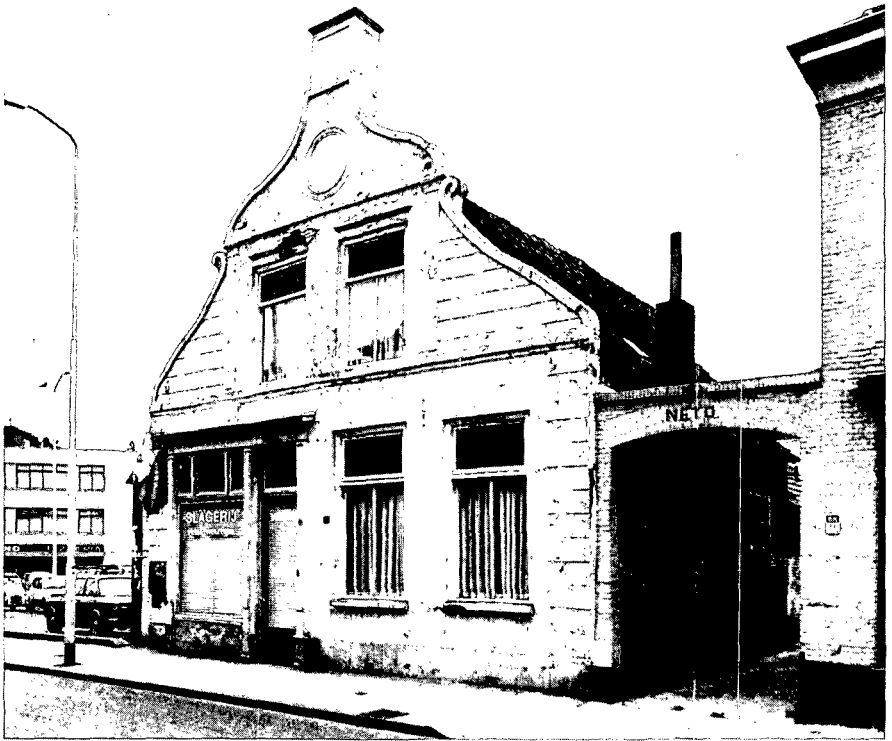
HISTORISCHE GEGEVENS

Door onderzoek van Melssen is veel bekend omtrent de geschiedenis van het perceel. De oudste vermelding ervan dateert uit 1340, wanneer blijkt dat de bewoners een jaarlijkse grondcijns van vier hoenders moesten betalen aan de heer van Eindhoven. Vóór deze datum was het perceel in handen van Henricus Jorans, die rond 1300 mogelijk een gebouw ter plekke heeft gehad. Melssen vermoedt dat diverse woningen zijn afgebrand en herbouwd op dit stuk Stratumseind, bijvoorbeeld in 1486 toen Eindhoven door de Arembergers onder leiding van Robert van der Marck werd verwoest en wellicht ook in 1554 bij een grote stadsbrand. Waarschijnlijk vanaf het einde van de 16de eeuw, maar in ieder geval vanaf 1614 was bij de woning een textielververij gevestigd. In 1645 stond het pand omschreven als *het oudt huys*; op dat moment zal een 16de-eeuwse bouw aanwezig zijn geweest. Nadat in 1777 de ververij verdween werden er vele neringen uitgeoefend op het perceel: van 1807 tot 1810 een hoedenfabriek, van 1810 tot 1817 een café, vervolgens een metaalgieterij (1817-1860), wederom een café en vervolgens een schilderswerkplaats in het achterhuis (1874-1899). Vanaf 1899 tot 1985 was er tenslotte een slachterij/slagerij in het pand gevestigd; deze bevindt zich nu in het buurpand. De in 1986 aanwezige bouw was zoals

Afb. 1. Centrumkaart van Eindhoven 1. opgraving Stratumseind 44 (1986)
2. opgraving Ravensdonk (1985).

reeds vermeld waarschijnlijk 18de eeuws, in ieder geval kwam toen de gevel tot stand; de bepleistering is van 19de-eeuwse datum.

Afb. 2. Gevel van Stratumseind 44 ca. 1975. Foto collectie streekarchief Zuid-Oost Brabant.

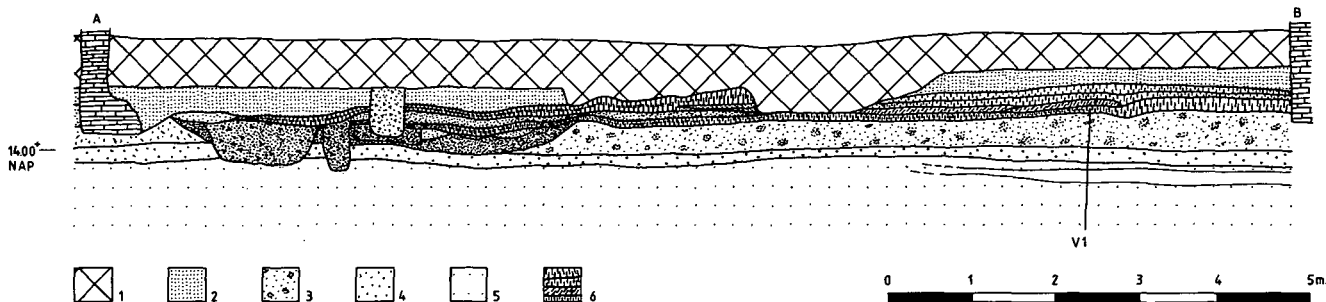
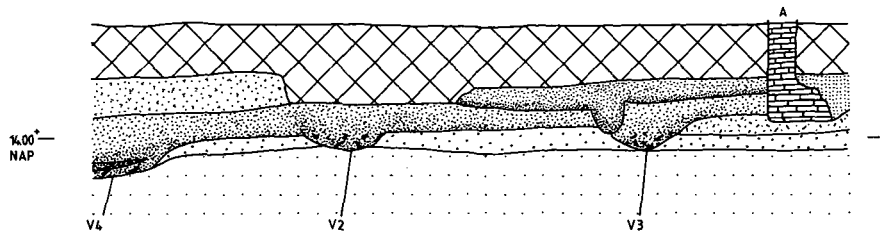
ARCHEOLOGIE

Afb. 3 toont het bodemprofiel van het perceel Stratumseind 44. Bij A is de achtergevel en bij B de voorgevel van de bestaande bouw aangegeven. Achter het huis zien we een aantal sloten die parallel aan de straat waren ingegraven. De vulling van de greppels bevatte veel afval, een V gevolgd door een cijfer verwijst naar een vondstnummer. Onder de sloten bevond zich een bruinigrijze klei- of leemlaag (laag 4) die over de gehele lengte van het profiel aanwezig was. Wellicht betreft het beekleem, welke door de nabijgelegen Dommel over de natuurlijke ondergrond (Brabantse leem) is afgezet. Onder de achtergevel bevond zich een laag die zowel ouder is dan de greppels als ouder dan de bestaande bouw. Tussen de achter- en voorgevel van het huis zien we vervolgens een ophogingslaag van met brokken leem vermengd zand (laag 3); aan de achterkant sloot hier een bruine laag op aan. Deze laag, die nog door enkele kuilen werd

Afb. 3. West-oost profiel door Stratumseind 44.

ENDHOVEN
stratumseind

- legenda
1. recent verstoorde bovengrond
 2. ophogingslaag
 3. ophogingslaag, ca. 1300
 4. bruingrijze leemlaag
 5. ongestoorde ondergrond (leem)
 6. leemlagen: middeleeuwse vloerniveau's

A achtergevel
Stratumseind 44

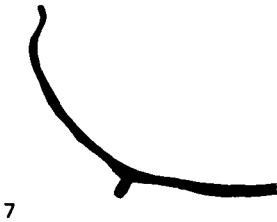
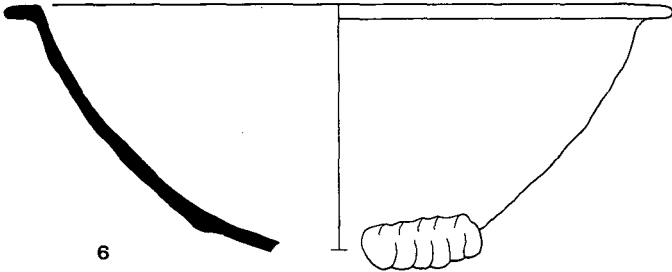
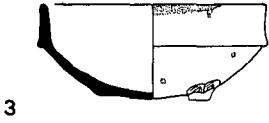
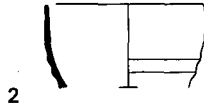
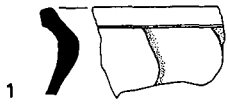
B voorgevel
Stratumseind 44
V vondstnummer

doorgraven, is ongeveer even oud als de ophogingslaag omdat ze beiden werden afgedekt door dezelfde ca. 10 cm dikke leemlaag (laag 6). Vanuit dit niveau was een kuil gegraven ter hoogte van vondstnummer 1. Deze kuil, waarvan het diepste punt zich net vóór het profiel bevond, bevatte aardewerk uit ca. 1300: enkele scherven van niet-geëngobeerd proto-steengoed en de bodem van een kan welke werd vervaardigd in Elmpt (ca. 10 km ten oosten van Roermond). Boven de oudste leemlaag bevonden zich nog een aantal lagen (6); ze zijn niet alle aangegeven op de profieltekening. Aan de achterzijde waren de leemlagen deels verdwenen door twee tot in de vaste ondergrond reikende kuilen, die helaas vondstloos waren. Links van de kuilen bevonden zich geen leemlagen meer zodat gesteld kan worden dat ze op deze plaats ophielden. De leemlagen zijn vloeren van middeleeuwse woningen. De ophogingslaag en onderste leemlaag dateren uit ca. 1300, de overige lagen zijn moeilijker te dateren; vermoedelijk zijn ze echter niet jonger dan de 15de of 16de eeuw. Als er al jongere vloerniveaus aanwezig zijn geweest, zijn deze verdwenen bij het aanbrengen van een laag ophogingszand (laag 2). Het lijkt er bij de achtergevel op of deze laag is aangebracht ten behoeve van de stenen fundering; bij de voorgevel is dit echter minder duidelijk. Indien laag 3 en de bestaande fundering gelijktijdig zijn, is een datering van de laag in de 18de eeuw aannemelijk. Vondsten uit de jongste ophogingslaag ontbreken. Het steenformaat van de achtergevel bedraagt 21 x 10 x 5 cm (enkele 22 x 10.5 à 11 x 5.5 à 6 cm), hetgeen wijst op een datering in de 16de eeuw.

VONDSTEN

Uit de sloot met vondstnummer 2 zijn fragmenten van rood aardewerk afkomstig, waaronder afb. 4 nr 1 van een voorraadpot en een aantal steengoed scherven, waaronder een stukje van een drinkbekertje uit Siegburg (nr 2). De vondsten dateren uit het einde van de 15de of het begin van de 16de eeuw. Vondstnummer 3 bevatte steengoed uit Langerwehe en Siegburg naast rood aardewerk. Een fragment is van een klein testje afkomstig (afb. 4 nr 3), het was aan de binnenzijde voorzien van bruin glazuur. Het testje had mogelijk een oor dat echter niet bewaard is gebleven. De standvinnen onder het bakje wijzen erop dat het een relatief vroeg exemplaar is. Vanaf het einde van de 15de eeuw worden de standvinnen vervangen door een standring. Fragment afb. 4 nr 4 is van een grape (een kookpot op drie pootjes), evenals waarschijnlijk nr 5. Onder de vondsten bevindt zich ook grijs aardewerk; afb. 4 nr 6 toont een grijze kom met standvinnen, te dateren in de 15de eeuw. Een laatste vermeldenswaardig potfragment is dat van een onderkant van witgeel aardewerk met aan de binnenzijde geel glazuur (afb. 4 nr 7). De meest ver van de straat verwijderde sloot doet weer 16de-eeuws aan. Hierop wijst een scherf van een witte, stijlwandige pot met geprononceerde draairibbels. Aan de buitenzijde bevindt zich loodglazuur met bruine spikkels. Het betreft een stukje van zogenaamde „Hafner waar”, welke in Keulen gemaakt werd.

Uit de greppels achter het huis werden meer vondsten geborgen dan uit de rest van het profiel tussen de voor- en achtergevel. De enige daaruit afkomstige vondsten noemden we reeds eerder.

Afb. 4. Vondsten uit greppels achter Stratumseind 44
nrs 1-2 vondstnummer 2; nrs 3-7 vondstnummer 3.

CONCLUSIE

Het onderzoek heeft aangetoond dat de oudste activiteiten op het perceel Stratumseind 44 gedateerd kunnen worden rond 1300. Op de natte ondergrond werd een ophogingslaag aangebracht waarop men een huis bouwde. Het betrof een houten gebouw met lemen vloeren die regelmatig werden vernieuwd. De plattegrond van het gebouw moet goed geconserveerd in de bodem aanwezig zijn geweest; het was helaas niet mogelijk de plattegrond te onderzoeken. Aanvankelijk werden achter in het midden van het gebouw bepaalde activiteiten uitgevoerd; een dikke, bruine laag getuigde daarvan. Op het achtererf werden vanaf de 15de eeuw sloten gegraven ter afwatering van het terrein of als afscheiding. Met het graven van deze greppels kunnen oudere, 14de-eeuwse sporen verdwenen zijn. De jongste sloot dateert uit de 16de eeuw. Jongere sporen waren op het achtererf niet aanwezig. Een aantal van de lemlagen is waarschijnlijk gelijktijdig met de sloten achter het huis; aanwijzingen in de vorm van vondsten ontbreken hiervoor echter. Van de door Melssen vermoedde catastrofale gebeurtenissen uit de 15de en 16de eeuw werd geen spoor teruggevonden. De historische en archeologische gegevens zijn met elkaar in overeenstemming voor wat betreft de datering van de aanvang van de bewoning. Te oordelen naar de gelijkmatige afmetingen van de percelen aan het Stratumseind voltrok zich daar een stadiutleg volgens een vast plan. De uitleg, waarvan Stratumseind 44 deel uitmaakte, heeft rond 1300 plaats gehad. Wellicht had de heer van Eindhoven het initiatief van deze stadsuitbreiding. Een studie van de ligging van de cijnsen zou hierover nadere informatie kunnen bieden. In ieder geval blijkt uit de gegevens dat de jonge stad tussen 1232-1300 een snelle groei beleefde. Uit het oudheidkundig onderzoek blijkt wederom dat de Eindhovense binnenstad nog waardevolle archeologische informatie bevat. De opgravingen in 1985 nabij Ravensdonk legden de resten bloot van het oudste stedelijke Eindhoven, het onderzoek aan het Stratumseind demonstreert de snelle groei van de jonge stad. Laten we hopen dat in de toekomst de oudste geschiedenis van de stad verder aangevuld kan worden met archeologische gegevens. De schrijver dankt hierbij allen die hem bij het onderzoek terzijde stonden: Arjaan Paulen voor zijn hulp in het veld; de medewerkers van het streekarchief Zuid-Oost Brabant te Eindhoven en vooral J. Vaessen, zonder wie het onderzoek niet geschied zou zijn.

Literatuur

- Janssen, H.L. 1983. *Het middeleeuwse aardewerk ca. 1200 – ca. 1550*. In: H.L. Janssen (red.), *Van Bos tot Stad*. 's-Hertogenbosch, 188-222.
- Kakebeke, A. 1953. Een knuppelweg in de Rechtstraat te Eindhoven: *Brabants Heem* 5, 59-64.
- Melssen, J. 1984. Oude Eindhovense huizen. *'T Gruun Buukske van de Heemkundige Studiekring „Kempenland” Eindhoven en omgeving* 13, 5-11 en 41-47.
- Verhoeven, A. in druk. Archeologisch onderzoek in de binnenstad van Eindhoven. In: F. Theuws en A. Verhoeven (red.) *Het Kempenprojekt* 3.